

Р. І. Олексенко

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті розглянуто соціально-економічні аспекти становлення ринкових відносин у працях сучасних українських учених. Автором проаналізовано погляди вітчизняних економістів на розвиток ринку в Україні.

Ключові слова: філософія, ринок, ринкові відносини, соціально-економічні аспекти.

В статье рассмотрены социально-экономические аспекты становления рыночных отношений в трудах современных украинских ученых. Автором проанализированы взгляды отечественных экономистов на развитие рынка в Украине.

Ключевые слова: Философия, рынок, рыночные отношения, социально-экономические аспекты.

The article deals with the socio-economic aspects of market relations in the writings of modern Ukrainian scientists. The author analyzes the views of economists on domestic market development in Ukraine.

Key words: Philosophy, market, market, social and economic aspects.

© Р. І. Олексенко, 2012

Соціально-економічні, політичні та інші аспекти становлення ринкових відносин достатньо виразно проявляються у працях сучасних українських учених, серед яких варто відзначити таких: В. Базилевич, А. Гальчинський, В. Геець, А. Павленко, Д. Черваньов, А. Чухно, С. Мочерний та інші. Їх погляди багато в чому відрізняються, їх ідеологічні засади поширюються від соціал-демократизму (а інколи і пережитків марксизму-ленінізму) до неолібералізму в різних його варіантах. Однак більшість з них намагаються визначити наукові критерії оцінки ринкового господарства з позицій прийнятності його законів для українського суспільства, його сильні та слабкі сторони.

Академік Чухно визнає, що «ринок – це складна система з розгалуженою і багаторівневою структурою, яка формується за допомогою найрізноманітніших шляхів і методів» [8, с.137]. Він виділяє в ринковій економіці функціональну структуру, що забезпечує кожному з ринків виконання певної функції, обіг певних товарів чи послуг. Це і фінансовий ринок, товарні ринки, ринок праці, ринок капіталу та валютний ринок. Ці функції ринок виконує, спираючись на інфраструктуру: товарні, фондові та валютні біржі, підприємства і фірми, банки і кредитні товариства тощо. Між рівнем розвитку ринку та станом інфраструктури економіст визнає пряму залежність: чим більш розвинута інфраструктура, тим краще розвинутий і ринок.

Не оминув у своїх фундаментальних працях відомий економіст і проблему особливості умов для формування ринку в Україні. Він констатує, що в Україні ринок формувался в унікальних історичних, економічних і соціально-психологічних умовах, оскільки до ринку ми почали рухатись від командно-ринкової економіки. Академік висловлює досить перебільшене твердження, що «наша економіка була, по суті, ізольована від світової економіки, насамперед від світового ринку» [8, с.138]. Звичайно, радянське господарство було специфічним, але ізольованим його назвати складно. Так, СРСР активно торгував на світових ринках нафтою, продавав природний газ Західній Європі, закупляв зерно в Канаді, США та Австралії і т.п. Інша справа, що радянські підприємства не мали самостійного, без контролю держави, виходу на світові ринки.

А. Чухно відзначає, що СРСР домігся успіхів у галузі ракетно-космічної техніки, в авіаційній та оборонній промисловості в цілому, але стан його економіки від цього не був кращим за розвинуті ринкові країни. Радянське господарство досягло високого рівня суспільного поділу праці, мало високоспеціалізовані підприємства, розгалужені економічні зв'язки, але все це функціонувало під адміністративним контролем, часто нерациональним, економічно недоцільним.

Надумку українського академіка, перехід до ринку в Україні повинен насамперед удосконалити та раціоналізувати господарські зв'язки. Особливість утворення загальнодержавного ринку у нашій країні він вбачає у тому, що у нас немає тих можливостей, які були у інших перехідних суспільствах. Наприклад, Югославія та Польща перейшли до ринку, використавши досить розвинутий потенціал приватного сільськогосподарського сектора, який допоміг забезпечити

основні потреби населення і пом'якшив перехід до ринку. Для України ж перше десятиріччя переходу до ринку був характерний надзвичайно високий рівень одержавлення економіки, монополізація важкої промисловості і домінування підприємств-гігантів. Академік Чухно з вищенаведених причин вважає, що в Україні перехід до регульованої ринкової економіки не може бути рівномірним в усіх галузях господарства, це підтверджує світовий досвід [8, с.139].

Учений-економіст визнає і структурні складнощі переходу до ринкової економіки. Він відзначає, що є закони про власність, землю, оренду, але адміністративно-командна система все ще зберігає вплив на бюрократію і протидіє спробам створити альтернативні структури, гальмує соціально-економічні перетворення. Світовий досвід показує, що господарський механізм «може успішно функціонувати лише у цілісній системі економічних та юридичних норм, певному стані суспільної свідомості, моралі та культури. Без цих передумов надбудовного характеру ринок так само неможливий, як і при відсутності певних економічних факторів. Жоден ринок не може існувати без правової основи, хоч і самого прийняття законів замало. Нерідко вони (закони) залишаються «безробітними», бо потрібен ще механізм їх реалізації» [8, с.139]. Помічає він і негативну тенденцію, за якої зміни економічних процесів такі динамічні, що чинні закони швидко старіють, а юридичні норми не відповідають реальним процесам в економіці.

Винятково важливими для ринкової економіки академік визнає такі фактори, як суспільна свідомість, рівень культури, суспільної моралі. Адже при однобокому негативному ставленні до ринку, до товарно-грошових відносин можливе поглиблення кризових явищ в економіці. Він зазначає, що загострення дефіциту товарів, розбалансованість ринку в 90-ті роки ХХ століття викликали велике занепокоєння населення тим, що перехід до ринку посилює негативні процеси: ріст цін, гіперінфляцію, безробіття, банкрутство підприємств. Такі явища перехідного періоду становлять серйозну загрозу деформації ринку, зростання невпевненості підприємців та споживачів, скорочення довгострокових інвестицій у виробництво, зростання спекулятивного капіталу тощо. «Така ситуація породжує недовіру до уряду, його економічної політики, - пише А.Чухно, посилює нестабільність і невпевненість у майбутньому ринку» [8, с.140].

Учений також піднімає проблему справедливості у процесі становлення ринкових відносин в Україні. Він виступає за активну соціальну політику не тільки традиційними засобами (збільшення державних витрат на житло, на освіту, охорону здоров'я, пенсійний фонд, інвалідів та малозабезпечених). Нова соціальна політика повинна забезпечити соціально справедливий перехід до регульованої ринкової економіки. Це потребує чіткого визначення масштабів та рівнів негативних економічних процесів (інфляції, безробіття, зниження доходів та ріст цін) і усунення негативного впливу ринку на вразливі соціальні групи. Навколо таких дієвих заходів можна згуртувати населення для економічних ринкових перетворень.

Академік переконує, що формування ринку і господарського механізму в цілому довготривалий процес, який супроводжується змінами в усіх сферах суспільного життя. Розвинуті країни йшли до ринку, на його думку, упродовж всього повоєнного періоду (не менше 3-4 десятиліть). Нові індустріальні азійські країни – приблизно 2 десятиліття. Тому перехід України до ринкових відносин неможливий за відносно короткий строк, ймовірний лише перехід до регульованого ринку.

Вітчизняний економіст В.Н. Тарасевич тематизував доволі оригінальну, хоча і переобтяжену марксистськими категоріями, «теорію перехідної економіки в контексті універсумних процесів». В її основі лежить невдоволення західними поглядами на перехідну економіку як трансформацію командної в ринкову. На його думку, західні теоретики завузили проблематику транзитивних країн до суто економічного аналізу. Натомість треба розглядати це явище не тільки в контексті глобальних (глобалізаційних) процесів, а навіть в контексті всієї «космічної еволюції», яка веде до об'єднання людства і до «глобальної синергетичної економіки» [7, с.70]. Цей автор, по-перше, закидає неоліберальній моделі аналізу та впливу на трансформацію постсоціалістичних та пострадянських країн звинувачення у «зацікавленості розвинутих країн» зробити економіки «нових країн» занадто відкритими. Це дозволило, на його думку, «імпортувати промисловий, фінансовий та людський капітал на сотні мільярдів доларів» з перехідних економік до розвинутих. Натомість Захід «експортував на периферію глобальні проблеми сучасності (бідність, голод, забруднення довкілля і т.п.)» [7, с.67].

По-друге, він переконаний у тому, що західна модель «перехідного суспільства» не враховує: а) значно більш складної будови сучасної ринкової економіки порівняно з неокласичними моделями; б) ринкових відносин як тільки однієї із складових економічних відносин; в) економіки як тільки однієї із сфер життєдіяльності суспільства» [7, с.68], і робиться це свідомо, щоб поставити країни, що розвиваються у залежне від Заходу становище. Тож в даному випадку спостерігаємо закид «фахівця», який займався проблемою ринкової економіки

протягом приблизно 10 років, західним вченим, які все життя провели в умовах ринкової економіки, вивчали її протягом багатьох поколінь – це виглядає доволі типовим прикладом «вітчизняної ученості» - аргумент на зразок: як колись підкували блоху наші народні умільці, так ми «підкуємо» західну науку. З приводу другого звинувачення, В. Тарасевич «пророкує» кару західним суспільствам у вигляді поширення екологічних проблем, кримінального впливу, «маргіналізованого людського капіталу», екстремізму та тероризму і на розвинуті країни. Така позиція збігається, по суті, із екстремістськими теоріями «диявольського Заходу», властивим різноманітним маргінальним течіям (особливо у азійському варіанті), які й підживлюють міжнародний тероризм.

На думку вітчизняного економіко-універсумного «пророка», Україна повинна уникнути і прозахідного, і просхідного варіантів соціально-економічного розвитку, а знайти «свій особливий шлях», який міг би поєднувати краще від обох вищевказаних і відповідати «імперативам становлення нового мегауніверсумного інтеграційного типу історичного розвитку» [7, с.80]. Рецепт для цього «дива» вітчизняний економіст подає у вигляді подолання «тристоронньої суперечності» між технологічним, соціальним та соціально-економічними укладами національної економіки. А оскільки В. Тарасевич розуміє західну модель як «економічний імперіалізм», а східну – в діалектичний спосіб, мабуть, розуміє як «глибоку духовність», індиферентну до економічних проблем, то їх синтезом постає щось на зразок раю на землі, в якому українці (ліпше, українсько-універсумні часточки) будуть і економічно багаті, і духовно розвинуті, гармонізовані з універсамом, людством і з самими собою. Однак такий варіант, і без суворого наукового аналізу так шанованого В. Тарасевичем Карла Маркса, виглядає повною утопією. Навіть сам автор «космо-біо-соціального» підходу до економіки у завершенні власної праці зазначає, що «економічна наука, не тільки не всесильна, але часто просто безсильна» [7, с.210] у вирішенні реалізації своєї ж утопічної мети – «віднайти велосипед» ефективної економіки (незахідного взірця та способу функціонування).

В. Я. Бобров здійснив спробу концептуально поєднати основні положення економічної теорії з функціонуванням ринкового механізму, в якій він намагався розкрити найважливіші теми основ ринкової економіки на основі фундаментальних положень сучасної теорії мікро- та макроекономіки. В своїй праці він систематизував методологічні положення економічної теорії, що пояснюють закони функціонування ринку, управління в ринковій економіці, основні їх елементи (фінансова, кредитно-банківська система, ринок цінних паперів тощо) [2]. В. Бобров зазначає, що «закріплення функцій володіння й управління власністю за одним суб'єктом неминує породжує її відчуження від суспільства. У нас протягом багатьох десятиріч відбувався процес, пов'язаний з надмірною централізацією власності, її бюрократизацією, майже виключною її зосередженістю в руках держави. І в теорії, і в практиці так звана «загальнонародна» власність ототожнювалась з державною» [2, с.43]. Він приводить статистику, згідно з якою 92% засобів виробництва належали державі, а якщо врахувати, що так звана «кооперативна» (колгоспна) власність теж перебувала під тотальним контролем радянської влади, то це означає повне одержавлення засобів виробництва і позбавлення цілих поколінь «вільних радянських людей» приватної власності та стимулів її набуття.

Присвятив дослідженню ринкового господарства. Значну увагу і український економіст К.Базилевич. Його погляди просякнуті стереотипами ортодоксального марксизму східного (радянського) зразка. Так основні поняття ринкової економіки трактуються ним ніби з погляду 70-80-х років минулого століття. В його праці відчуваються стереотипи стосовно капіталізму як антагоністичного соціального ладу. «Капіталістичне товарне виробництво – велике, середнє і мале виробництво, пише К. Базилевич, ґрунтується на приватній власності на засоби виробництва незначної частини населення; найманої праці тих, хто позбавлений власності на засоби виробництва; продукт (результат) виробництва є власністю капіталіста (власника засобів виробництва); суспільною метою виробництва є отримання максимального прибутку». [1, с.43]. Професор кращого ВНЗ країни мабуть забув, що «незначна частина населення» в розвинутих країнах – це майже половина всіх громадян, які в тій чи іншій формі володіють акціями корпорацій, тобто є співвласниками (хоч і «міноритаріями»).

Відомий економіст також чітко розділяє ринок на вільний класичний (до сер. ХІХ ст.) – «ринок, за якого держава не втручається в економіку, а виступає як «нічний вартувий», що стежить за тим, щоб усі, хто має самостійне джерело доходів, ретельно сплачували податки до державної казни. Основними регуляторами економіки є вільні ціни, процентна ставка та ставка заробітної плати» [1, с.55-56] та ринок регульований (сер. ХІХ – 50-ті роки ХХ ст.), який характеризується втручанням держави в економічне життя суспільства з метою обмеження свавілля монополій та захисту конкурентного середовища.

Умовами виникнення ринкового господарства професор-економіст визнає суспільний поділ

праці, який ґрунтується на спеціалізації, що визначається порівняльними перевагами або відносно меншою альтернативною вартістю виробництва; економічна відособленість суб'єктів господарювання (що, скільки і як виробляти – вирішує сам товаровиробник); величина трансакційних витрат визначає умови і межі ділової активності; вільний обмін ресурсами, який забезпечує вільне ціноутворення та ефективне господарювання [1, с.58]. Як бачимо із цього визначення серед чинників ринку немає приватної власності, як кажуть – «коментарі зайві!». Визначення ринкової економіки в даній праці відсутнє, хоча у самій назві проголошене.

Натомість інший знаний український економіст А. Гальчинський приділяє проблемі співвідношення ринкової економіки та приватної власності велику увагу. Учений навіть пропонує «принцип історизму власності» [4, с.58] і вважає, що радянська наука розглядала питання історизму відносин власності з позицій формаційного підходу, а «характеристики загально цивілізаційних перетворень, які визначають об'єктивну основу еволюційного розвитку відносин власності, не розглядалися» [4]. В чому ж його відмінність від марксистського тлумачення, яке також орієнтувалось на «загальну спрямованість» історичного процесу? А. Гальчинський бере за основу марксову тезу про «позитивне заперечення приватної власності», але не комуністичною формацією, а новою формою капіталізму. Він запевняє, що сучасні корпорації «долають обмеження, притаманні цій формі власності в умовах класичної приватно-капіталістичної форми» [4, с.65]. На його думку, нинішні корпорації – колективні власники, а не приватні. Критерій автора – відсутність одноосібних, чи домінуючих власників у найбільших корпорацій США (на момент написання книги). Це затіняє для автора простий факт – акції цих корпорацій продаються на світових біржах, що означає нічим необмежене право їх власника – власника саме приватного. Цей власник може їх зберігати, продавати, дарувати тощо, що і є ознакою приватної власності, тобто власності автономної від політичної, релігійної та інших сфер суспільства. Єдина проблема у власника акціонерного капіталу – ризик знецінення його акцій внаслідок процесів економічного життя.

Іншим критерієм подолання капіталізмом «класичної приватно-капіталістичної форми» А. Гальчинський вважає соціальні інвестиції приватних компаній та корпорацій (на прикладі США). Згідно даних 1987 року в США соціальні інвестиції корпорацій становили 541,1 млрд. доларів (фонди медичної допомоги працівникам, фонди матеріальної підтримки, фонди перепідготовки кадрів тощо). Соціальні витрати держави в тому ж році склали 834,4 млрд. доларів (18,4% ВВП). На основі цього автор робить висновки про подолання основних суперечностей капіталістичного суспільства на етапі корпоративної форми власності. «Якщо приватно-капіталістична власність у її класичному втіленні дезінтегрує суспільство, породжуючи цим складні проблеми суспільного розвитку, то корпорація, навпаки, створює економічні передумови для соціальної інтеграції, подолання відчуження людини від засобів виробництва, його результатів, участі в управлінні» [4, с.66].

Ще більше, на думку А. Гальчинського, природу капіталізму змінює діяльність страхових та пенсійних фондів, які уособлюють для нього усупільнену форму власності. «Власне, – зазначає вітчизняний економіст, - це вже не капітал у його класичному розумінні, який працює лише на одержання прибутку. Діяльність цих інституцій повністю підпорядкована інтересам громадянина, що акумулює свої кошти на їхніх рахунках» [3, с.78]. Автор апелює до статистичних даних, згідно яких близько половини акціонерного капіталу найбільших корпорацій уособлюється у специфічній формі пасивів, «які мають трудовий характер, є власністю мільйонів громадян і не мають ознак класичного капіталу» [3]. Така апологетична позиція А. Гальчинського не враховує такої характеристики корпорацій, як інтернаціоналізація (глобалізація) їх діяльності. Задамо питання: чи втрачає капітал транснаціональних корпорацій «ознаки класичного» у країнах «третього світу», де використання дешевої робочої сили дозволяє отримувати надприбутки?

Те, що капіталом стала володіти більша частина суспільства в розвинутих країнах, не відміння суть капіталістичної системи, орієнтованої на прибуток. Пенсіонери та застраховані особи, які є клієнтами вищевказаних фондів, справді зорієнтовані на збереження (заощадження) своїх коштів, але фонди гарантують це за рахунок пакетного володіння акціями потужних транснаціональних корпорацій. Останні, в свою чергу, орієнтуються на прибуток, і якщо є можливість отримати його в слаборозвинутих країнах, керівництво корпорації добровільно не відмовиться від нього, і не спрямує кошти на соціальні інвестиції та підвищення соціальних стандартів в цих країнах. Адже, якщо корпорація буде втрачати прибуток, ціна акцій на біржі буде падати, що може спонукати пенсійні та страхові фонди продати їх, щоб не втратити заощадження своїх клієнтів. Природа прибутку корпорацій турбує фонди та їх клієнтів значно менше, ніж рівень прибутковості та можливість наростити власні заощадження. Отже, приватно-власницький характер капіталу не може «відмінити» навіть його широке поширення серед населення багатих країн. Інша справа,

якщо таке явище стане глобальним, тобто більшість населення планети матиме такі страхові та пенсійні заощадження, але поки що це виглядає утопією.

Український економіст Л. Кудирко проаналізував проблеми переходу до ринкової економіки з позицій ордолібералізму. Він відзначає, що ігнорування специфіки соціально-економічних та історичних обставин перехідної економіки і вбачання в монетаристських рецептах відповідей, придатних «для всіх часів і народів», не могли не призвести до неочікуваних наслідків, які врешті-решт сприяли повному розчаруванню в неоліберальних можливостях взагалі і монетаристському ідеалі, зокрема [5, с.2].

Це завадило більш адекватному сприйняттю неоліберальних ідей, зокрема німецького ордолібералізму, який продуктивно осмислює еволюцію економічних систем, їх сутності та основних механізми функціонування. Українські дослідники вважають, що саме адекватності положень ордо-лібералізму повоенна Німеччина завдячує у своєму соціально-економічному розвитку. ФРН в доволі короткий історичний період перетворилась з посттоталітарної країни із вщент зруйнованою економікою та соціальною системою на соціально-ринкову та правову державу [5].

Темпи гіперінфляції в Україні становили: 1991 рік – 240%, 1992 рік – 2100%, 1993 рік – 1025%. Безпрецедентне падіння обсягу виробництва з 1990 по 1994 рік (у промисловості на 70%, а у сільському господарстві – на 30%) дослідники порівнюють з періодом «Великої депресії» у США 1929-1933 років. Аналізуючи стан доходів населення, Л.Кудирко відзначає факт їх падіння з причин абсолютного і відносного зниження рівня заробітної платні. З 1992 по 1994 рік частка номінальної зарплати у ВВП упала з 50,1 % до 33,8 %, що майже у 2 рази менше, ніж у розвинутих країнах. У подальшому ця тенденція збереглась, що свідчить про грабіжницьку роль вітчизняного капіталу, який розвивається за рахунок гіперексплуатації та захоплення суспільної власності. У багатьох галузях господарства частка заробітної плати у структурі собівартості зменшилась до 5-7%, а на деяких підприємствах – до 3 % [5, с.4].

Вітчизняні дослідники вказують, що нестабільність політичної та соціально-економічної ситуації в Україні на ранній стадії переходу до ринкової економіки зумовила дуже низький рівень іноземних інвестицій. На кінець 1995 року вони склали близько 750 млн. дол. США при очікуваних 40 мільярдах.

На думку Л. Кудирко, псевдоліберальна та псевдомократична політика зумовила такий значний рівень падіння виробництва в Україні при переході до ринку, оскільки лібералізм не припускає існування високого рівня монополізації ринків, непрозорості приватизаційних процесів, гіперінфляції як способу збагачення багатих за рахунок бідних [5, с.8].

Ордолібералізм проявив неабиякий успіх у реформуванні повоевнинної Німеччини, в якій успіх був пов'язаний із плідним синтезом лібералізації господарського життя, роздержавленням та декартелізацією економіки. При цьому існувала системна державна підтримка тих сфер господарства, у яких використання лише ринкових механізмів було б недостатнім або загрожувало б значними соціальними витратами і втратами. «Контроль за цінами був збережений у тих сферах, де введення вільного ціноутворення було визнано соціально небезпечним. Держава залишила за собою контроль за цінами на електроенергію до 1953 року, вугілля та дорогоцінні метали – до 1954 року, воду і газ – до 1959 року. Предметом особливого державного регулювання на трансформаційний період залишились ціни на сільськогосподарську продукцію і житло» [6, с.8-9].

Вітчизняні дослідники наголошують на негативній ролі партійно-господарської номенклатури в процесі переходу України до ринкової економіки, яка корумпованими зв'язками з державним апаратом вибудувала картелізоване господарство («олігархію») та сприяла збереженню за державою насильницького характеру стосовно широких кіл населення.

Сучасна економічна теорія в Україні теж налаштована здебільшого на концептуалізацію успішних соціальних умов для ринкового господарства. Однак вона перебуває в пошуках методологічних парадигм: більшість дослідників критикують неолібералізм, але не в змозі протиставити йому нічого, окрім постмарксистських звинувачень у «ринковому імперіалізмі». Інша частина схиляється до «західних» засад у трактовці ринкової економіки, але недостатньо переконливо доводить ефективність застосування їх до української специфіки. Якщо в окремі періоди (кінець XIX — перш. третина XX ст..) українська економічна думка була відома в світі оригінальними ідеями та теоріями, то із сучасних українських економістів у світі відомий лише Б. Гаврилишин.

Бібліографічні посилання:

1. **Базилевич В.Д.** Ринкова економіка: основні поняття і категорії: Навч.посібник / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – К.:Знання, 2006. – 263с.
2. **Бобров В.Я.** Основи ринкової економіки: Підручник / В. Я. Бобров – К.:Либідь, 1995. –

3. **Гальчинський А.С.** Кінець тоталітарного соціалізму. Що далі? / Анатолій Гальчинський - К.: Українські пропілеї, 1996. – 160 с.
4. **Гальчинський А.С.** Становлення суспільства постформаційної цивілізації: Навч. посібник / А.С.Гальчинський – К.: Вища школа, 1993. – 107с.
5. **Кудирко Л.П.** Формування ринкового простору перехідної економіки України у контексті ідей неоліберальної спадщини / Л.П.Кудирко – Донецьк: ІЕП НАНУ, 1997. – 24с.
6. **Никитин С.** Что такое «шоковая терапия» / С. Никитин // Международная экономика и международные отношения. – 1992. - №2. – с.3-10.
7. **Тарасевич В.Н.** Очерки теории переходной экономики / В.Н. Тарасевич – К: Наукова думка, 2001. – 224с.
8. **Чухно А.А.** Твори у трьох томах / А.А. Чухно. – Т.1. Становлення і розвиток ринкової економіки – К: КНУ, 2006. – 560 с.

УДК 130.2

M. A. Zhurba

VIRTUAL REALITY AS COMPENSATORY MECHANISMS OF UNSOLVED PROBLEMS IN LIFE

Проаналізовані існуючі підходи з'ясування онтологічного статусу віртуальної реальності у сучасній науковій літературі. Розглянуто співвідношення альтернативного (віртуального) світу з нашою реальністю через проекцію ескапізму з його амбівалентними характеристиками. Підкреслено, що історичне прагнення людини до подолання свого екзистенційного обмеження у наш час проектується з реального буття на віртуальне, де стає можливою елімінація трансперсональних екзистенціальних страхів.

Ключові слова: віртуальна реальність, реальність віртуального, віртуалістика, ескапізм, цивілізація, віртуальна та константна темпоральність.

Проанализированы существующие подходы выяснения онтологического статуса виртуальной реальности в современной научной литературе. Рассмотрено соотношение альтернативного (виртуального) мира с нашей реальностью через проекцию эскапизма с его амбивалентными характеристиками. Подчеркнуто, что историческое стремление человека к преодолению своего экзистенциального ограничения в наше время проецируется из реального бытия в виртуальное, где становится возможной элиминация трансперсональных экзистенциальных страхов.

Ключевые слова: виртуальная реальность, реальность виртуального, виртуалистика, эскапизм, цивилизация, виртуальная и константная темпоральность.

The article analyzes the existing approaches determining the ontological status of virtual reality in modern scientific literature. We consider the relationship of the alternative (virtual) world and our reality through the escapism projection of its ambivalent characteristics. It is emphasized that the historical human desire to overcome the existential limitations is today designed with real life in the virtual one where the elimination of transpersonal existential fears becomes possible.

Keywords: virtual reality, reality of the virtual, virtualistics, escapism, civilization, and virtual constant temporality.

© М. А. Журба, 2012

Virtual reality (VR) is latently becoming a stable part of the worldview of modern man and intruding into the existing being as specific practice of adding the new in already existing social systems and processes. According to many scientists, it has overcome the status of scientific categories and has become a universal attribute of the multifaceted life. The problem field of VR today is going far beyond software, games, three-dimensional computer graphics, and the humanitarian aspect arises in the same perspective as the technical one. In the whirlpool of events evolved the philosophical reflection of VR itself is developing and becoming actual and varies from the subject of philosophical analysis to its tools.

As for the level of scientific development, there is a paradoxical situation: on the one hand, the whole understanding and the need for further research is declared in all modern scientific investigations, on